

RAZVOJ AGROKOMPLEKSA REGIONA POTISJA

DEVELOPMENT OF AGRIBUSINESS IN TISA RIVER REGION

Prof. dr. Nebojša Novković

Poljoprivredni fakultet,

Address: Trg Dositeja Obradovica 8, 21000 Novi Sad, Serbia

Phone: Telefon: +381 62 200 132

E-mail: nesann@polj.uns.ac.rs

Acknowledgement to:

Centar za Strateško Ekonomska Istraživanja „Vojvodina CESS“ Novi Sad

DEVELOPMENT OF AGRIBUSINESS IN TISA RIVER REGION

RAZVOJ AGROKOMPLEKSA REGIONA POTISJA

Key words: Tisa river Region, agribusiness, development

Abstrakt

In this paper the analysis of agribusiness of Tisa River Region, in Vojvodina is presented. Analysis consist of: farmers and agricultural workers, agricultural land, plant and animal yields and production, and food industry. Based on this, and SWOT analysis, are given sugestion and measures for development of agribusiness.

Ključne reči: Potiski region, agrokompleks, razvoj

Izvod

U radu se prezentira analiza agrokompleksa Potiskog regiona u Vojvodini. Analiza obuhvata farmere, poljoprivredne radnike, poljoprivrednu površinu, dugogodišnje zasade i stočni fond. Obradjuju se prinosi, stočarska proizvodnja, proizvodnju prehrambene industrije a na osnovu rezultata tih analiza i SWOT analize daju formulisani su predlozi za preduzimanje razvojnih mera agrobiznisa.

Uvod

Region Potisja raspolaže povoljnim prirodnim uslovima (kvalitetno zemljište, umereno kontinentalna klima, bogatstvo vodnih resursa) za poljoprivrednu proizvodnju. Ima prilično razvijenu prehrambenu industriju (mlinovi, pekare, šećerane, uljara, sojara, fabrike za preradu povrća, fabrika za preradu duvana, klanice, mlekare). Potiski region je ruralni region, sa oko 82 % oranica u strukturi poljoprivrednih površina i učešćem od 13,8 % poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu Regiona. Poljoprivredna proizvodnja je ekstenzivna po strukturi i po prinosima. U obradivim površinama veliko je učešće oranica, a simbolično učešće voćnjaka, vinograda. U strukturi oranica dominiraju žitarice, a relativno je malo učešće industrijskog bilja, povrća i krmnog bilja. Prinosi osnovnih ratarskih useva su niži od proseka Vojvodine, a daleko niži od evropskog proseka. I u stočarstvu je slaba intenzivnost, i po zastupljenosti stočarstva (koja se poslednjih godina poboljšava, naročito kod ovaca) i po prinosima.

Malo je korišćenje vodnih resursa za navodnjavanje, a time i korišćenja zemljišnih površina za postrnu i naknadnu setvu. Mali posedi, dominantnih seljačkih gazdinstava i njihova neorganizovanost, negativno utiču na efikasnost i konkurentnost poljoprivrede.

Razvoj treba da bude usmeren na stvaranje uslova za bolje korišćenje prirodnih resursa (pre svega vodnih resursa), što bi podstaklo intenziviranje strukture proizvodnje (dalje povećanje učešća industrijskog bilja, povrća i proizvodnje semena), intenziviranje pojedinih linija proizvodnje i bolje korišćenje zemljišta, dalji razvoj stočarstva.

Osim intenziviranja konvencionalne poljoprivrede i prehrambene industrije, postoji i potreba za multifunkcionalnim razvojem poljoprivrede. Multifunkcionalnost poljoprivrede podrazumeva korišćenje resursa poljoprivrede ne samo za proizvodnju hrane, već i za druge namene koje vode bržem privrednom razvoju, odnosno za proizvodnju energije, organske poljoprivrede, usluge u sferi turizma, ugostiteljstva, zdravstva, ribolova, lova itd.

Stvaranje povoljnih uslova za razvoj MSP u agrokompleksu značajno bi povećalo poljoprivrednu proizvodnju, ekonomske efekte, zaposlenost i konkurentnost agrokompleksa u regionu Potisja.

Analiza agrokompleska Potisja

Poljoprivredno stanovništvo

Prema popisu stanovništva iz 2002. godine u regionu Potisja ima 47.455 poljoprivredna stanovnika, što čini 13,8 % ukupnog broja stanovnika deset opština koje čine region Potisja, odnosno 22,1 % ukupnog poljoprivrednog stanovništva u Vojvodini (**Tabela 1**). U odnosu na popis stanovništva iz 1991. godine, broj poljoprivrednog stanovništva smanjen je za 15,7 %, odnosno za 8.868 stanovnika. Prosečan godišnji pad poljoprivrednog stanovništva u periodu od 1991. do 2002. godine iznosio je -1,55 %. Smanjeno je i učešće poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu sa 15,6 na 13,8 %, što je i dalje visok procenat (30 % više od proseka Vojvodine).

Broj aktivnog poljoprivrednog stanovništva u periodu između dva popisa smanjen je za 4.033 stanovnika (12,3 %) i po popisu iz 2002. godine iznosi 28.773. Takođe, smanjen je udeo aktivnog poljoprivrednog stanovništva u ukupnom aktivnom stanovništvu Potisja u periodu između dva popisa stanovništva, sa 21,2 % na 19,1 %, što znači da se broj nepoljoprivrednog aktivnog stanovništva proporcionalno manje smanjio od poljoprivrednog. Značajniji je pad izdržavanog poljoprivrednog stanovništva, koji je iznosio - 20,6 %, tako da taj broj po popisu iz 2002. godine iznosi 18.682 stanovnika. Na taj način je povećano učešće aktivnog u ukupnom poljoprivrednom stanovništvu (sa 58,2 % u 1991. na 69,6 % u 2002.godini), odnosno na jednog aktivnog poljoprivrednog stanovnika dolazi u proseku 0,65 izdržavanih lica.

Tabela 1. Poljoprivredno stanovništvo u Potiskom regionu i u AP Vojvodini po popisima iz 1991. i 2002. godine

Kategorija	1991.			2002.			Promena (%)	
	Potisje	APV	%	Potisje	APV	%	Potisje	APV
Poljoprivredno	56.323	269.438	20,9	47.455	215.147	22,1	-15,7	-20,15
Aktivno	32.806	149.583	27,4	28.773	125.506	22,9	-12,3	-16,10
Izdržavano	23.517	119.885	19,6	18.682	89.641	20,8	-20,6	-25,23
Udeo aktivnog u poljoprivred.	58,2	55,5	105	60,6	58,3	104	4,1	5,05
Udeo aktivnog u ukupn. aktiv.	21,2	17,2	123	19,1	13,7	139	-9,9	-20,35
Udeo poljopri. u ukupnom	15,6	13,7	114	13,8	10,6	130	-11,5	-22,70

Na jednog poljoprivrednog stanovnika u Potisju, u proseku dolazi oko 5,5 hektara poljoprivrednih površina, odnosno na jednog aktivnog poljoprivrednog stanovnika u proseku dolazi 9 hektara poljoprivrednih površina, što je u okvirima vojvođanskog proseka. Između dva popisa stanovništva, udeo aktivnog poljoprivrednog stanovništva u ukupnom poljoprivrednom stanovništvu se povećao u 5 opština (Kanjiža, Senta, Bečej, Žabalj, Zrenjanin), u 4 se smanjio (Novi Kneževac, Čoka, Ada, Novi Bečej), dok je u jednoj opštini ostao nepromenjen (Titel).

Učešće aktivnog poljoprivrednog u ukupnom aktivnom stanovništvu je smanjeno u svim opštinama Potiskog regiona u periodu između dva popisa, a ista je situacija i sa učešćem poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu.

Prema popisu stanovništva iz 2002. godine u opštinama regiona Potisja evidentirano je 40.472 poljoprivredna gazdinstava, koja su raspolagala sa oko 141.000 hektara poljoprivrednog zemljišta (**Tabela 2**). Ova površina je znatno manja od ukupne poljoprivredne površine seljačkih gazdinstava u regionu Potisja (oko 260.000 hektara), što ukazuje na činjenicu da gotovo 120.000 hektara, ili skoro polovina zemljišnih kapaciteta u poljoprivredi koriste poljoprivredna domaćinstva, koja dohodak, ili pretežni dohodak, ostvaruju van poljoprivrede (mešovita gazdinstva).

Prosečna veličina poljoprivrednog gazdinstva u regionu Potisja, po popisu iz 2002. godine iznosila je 3,48 hektara poljoprivredne površine. Prosečna veličina je različita po opštinama Regiona, i kreće se od 2,5 hektara u Opštini Čoka, do 3,9 ha poljoprivrednih površina po gazdinstvu u Opštini Novi Bečej.

Biljna proizvodnja

Biljna proizvodnja u regionu Potisja obavlja se na oko 404.300 hektara poljoprivrednih površina (**Tabela 3**), što čini oko 22,6 % poljoprivrednog zemljišta u Vojvodini (oko 1, 79 miliona hektara). Od toga, oko 348.000 hektara (oko 86 %) čine obradive površine.

U strukturi obradivih površina najzastupljenije su oranice (330.400 ha, odnosno 95 %), dok su voćnjaci (2.864 ha) i vinogradi (1.513 ha) simbolično zastupljeni (0,8 %, odnosno 0,4 %). Preostalih 3,8 % obradivih površina čine livade (**Tabela 4**)

U strukturi oranica i bašti najzastupljenija je proizvodnja žita (prosečno oko 63,4 %), zatim industrijsko bilje (oko 20,6 %), krmno bilje (6,3 %) i povrće (5,3%).

**Tabela 2. Broj poljoprivrednih gazdinstava i njihove površine (ha)
 po opštinama Potiskog regiona (popis 2002)**

Opština	Broj poljoprivrednih gazdinstava	Poljoprivredno zemljište (ha)	Obradivo zemljište (ha)	Ha poljop. po gazdinstvu
Kanjiža	4.695	16.512	15.716	3,5
Novi Kneževac	2.304	7.364	7.141	3,2
Čoka	2.985	7.491	7.151	2,5
Senta	3.164	11.075	10.634	3,5
Ada	2.513	9.259	9.154	3,7
Bečej	3.985	14.832	14.506	3,7
Novi Bečej	3.535	13.914	13.294	3,9
Žabalj	3.662	13.002	12.641	3,6
Zrenjanin	10.974	38.269	36.778	3,5
Titel	2.655	9.215	8.941	3,5
POTISJE	40.472	140.933	135.956	3,48

U odnosu na Vojvodinu u strukturi oranica zastupljenost žita je skoro na vojođanskom proseku (65 %), zastupljenost industrijskog bilja manja od proseka u Vojvodini (25 %), a krmnog bilja i povrća veća (po 5 % u Vojvodini). Na osnovu ovih podataka, može se zaključiti da region Potisja ima relativno nepovoljniju, ekstenzivniju strukturu oraničnih površina u kojima dominiraju žita, sličnu kao i Vojvodina u celini.

**Tabela 3. Poljoprivredno zemljište (ha) po opštinama Potiskog regiona
 (prosek 2000-2005.)**

Opština	UKUPNO	SELJAČKA GAZDINSTVA	PREDUZEĆA I ZADRUGE
Kanjiža	34.994	26.864	8.129
Novi Kneževac	26.743	13.585	13.158
Čoka	29.101	14.298	14.803
Senta	26.593	20.704	5.889
Ada	20.219	16.155	4.064
Bečej	43.964	27.251	16.713
Novi Bečej	53.447	33.170	20.277
Žabalj	35.717	23.066	12.651
Zrenjanin	111.730	70.109	41.621
Titel	21.840	14.763	7.077
POTISJE	404.348	259.966	144.382

Poljoprivredu Srbije, karakteriše postojanje dva organizaciona tipa poljoprivrednih proizvođača: seljačka gazdinstva i poljoprivredna preduzeća (i zemljoradničke zadruge). U regionu Potisja, seljačka gazdinstva koriste 64,3 % poljoprivrednih površina, a poljoprivredna preduzeća i zadruge 36,7 %. Ta struktura je u skladu sa vojvođanskim prosekom. Seljačka gazdinstva, sa oko 260.000 hektara zauzimaju oko 23 % poljoprivrednog zemljišta seljačkih gazdinstava u Vojvodini. Oranice i bašte na seljačkim gazdinstvima, sa oko 231.000 hektara, čine oko 96,3 % njihovih obradivih površina.

U strukturi korišćenja oraničnih površina seljačkih gazdinstava, dominiraju žita sa oko 156.000 hektara (oko 68 %). Industrijsko bilje prosečno se gaji na oko 42.500 hektara (18 %), krmno bilje na oko 15.000 hektara (7 %) i povrće na 14.500 hektara (6 %).

Struktura korišćenja oranica kod poljoprivrednih preduzeća i zemljoradničkih zadruga je nešto drugačija nego kod seljačkih gazdinstava. Veća je zastupljenost industrijskog bilja (27 %) na račun žita (54 %), povrća (3 %) i krmnog bilja (5 %).

Hlebno žito – **pšenica**, u posmatranom šestogodišnjem periodu (2000-2005) u regionu Potisja prosečno se gajila na oko 69.000 hektara. To čini oko 21 % oraničnih površina Regiona i približno isto procenata površina pod pšenicom u Vojvodini (330.000 ha). U ukupnim površinama Regiona pod žitom, pšenica je zastupljena sa 1/3 površina (**Tabela 5**).

Prosečan prinos pšenice u Potiskom regionu od 3,55 t/ha niži je od prosečnog prinosa u Vojvodini (3,7 t/ha) za oko 4 %. Najviši prinosi ostvareni su u opštinama Bečej (4,37 t/ha ili 18 % više od vojvođanskog proseka) i Žablju (3,84 t/ha), a najniži u Kanjiži (2,93 t/ha) i Čoki (2,98 t/ha), što je za oko 20 % manje od proseka prinosa pšenice u Vojvodini. Razlika u prinosu pšenice između najvišeg i najnižeg opštinskog prinosa iznosi 1,44 t/ha, ili 49 %.

Prosečna godišnja proizvodnja pšenice u regionu iznosila je 244.800 tona, što čini oko 1/5 proizvodnje pšenice u Vojvodini. Najveći proizvođači pšenice su opštine Zrenjanin, Bečej i Žabalj, koje učestvuju sa 57 % ukupne proizvodnje pšenice u Regionu.

Kukuruz je najzastupljenija biljna vrsta u regionu Potija. U posmatranom periodu (2000-2005) prosečno se proizvodio na oko 118.000 ha, što čini oko 58 % površina pod žitaricama, odnosno oko 36 % oraničnih površina Regiona. To čini oko 19 % ukupnih površina pod kukuruzom u Vojvodini. (**Tabela 6**).

Ostvareni prosečan prinos kukuruza u posmatranom periodu od 4,56 t/ha niži je od proseka Vojvodine (4,9 t/ha) za 7 %. Veće prinose od proseka Regiona imaju opštine Ada, Bečej,

Žabalj, Zrenjanin i Titel, koja ima i najveći prinos u Regionu (5,68 t/ha, što je za 16 % više od vojvođanskog proseka). Najniži prinos kukuruza ima Opština Kanjža (3,61 t/ha), tako da je razlika između maksimalnog i minimalnog prinosa, po opštinama regiona, 2,07 t/ha, odnosno, čak 57 %.

Prosečna godišnja proizvodnja kukuruza u Potiskom regionu iznosila je oko 538.000 tona, što čini oko 17,4 % ukupne proizvodnje kukuruza u Vojvodini (3,1 milion tona). Najveći proizvođači kukuruza su opštine Zrenjanin, Bečej i Novi Bečej. Te tri opštine učestvuju sa 50 % ukupne proizvodnje kukuruza u Regionu..

Šećerna repa se u posmatranom periodu prosečno gajila na oko 7.300 hektara, što čini 2,2 % oraničnih površina regiona Potisja, odnosno 14 % ukupnih površina pod šećernom repom u Vojvodini (52.000 hektara). U setvenoj strukturi šećerna repa je učestvovala prosečno sa oko 10,7 % u površinama pod industrijskim biljem. Posmatrano po opštinama Regiona, šećerna repa je u oraničnim površinama bila zastupljena od oko 1 % u opštinama Novi Kneževac, Ada, Novi Bečej i Titel, do 5 % u Opštini Senta, u kojoj se nalazi i jedna od tri šećerane Potiskog regiona (**Tabela 7**).

Prosečan prinos šećerne repe iznosio je oko 35,0 t/ha i bio niži od proseka Vojvodine (38,5 t/ha) za 9 %. Prosečna godišnja proizvodnja šećerne repe u Regionu, od oko 256.000 tona, učestvuje u ukupnoj proizvodnji šećerne repe u Vojvodini (oko 2 miliona tona) sa 12,8 %.

Suncokret je najzastupljenija industrijska biljka u regionu Potisja. Sa prosečnih 35.300 hektara površina, suncokret učestvuje sa čak oko 52 % u površinama pod industrijskim biljem. To čini oko 11 % u ukupnih oraničnih površina Regiona. Površine pod suncokretom regiona Potisja učestvuju sa čak 22 % u ukupnim površinama pod suncokretom u Vojvodini (160.000 ha). Ovoliko učešće je blizu dozvoljenog maksimum učešća ovog useva u setvenoj strukturi (15 %), ako se poštuju osnovni principi i plodosmene. Uzrok visoke zastupljenosti suncokreta su fabrika ulja «Dijamant» u Zrenjaninu i fabrika ulja „Vital“ u Vrbasu, koja je u neposrednoj blizini potiskog regiona. (**Tabela 8**).

Prosečan prinos suncokreta od 1,81 t/ha malo je niži od prosečnog prinosa u Vojvodini (1,9 t/ha), za 4,7 %. Prinos suncokreta veći od vojvođanskog proseka imale su opštine Bečej, Žabalj i Titel.

Prosečna godišnja proizvodnja suncokreta od oko 64.000 tona čini oko 21,4 % ukupne proizvodnje suncokreta u Vojvodini (300.000 tona), što je nešto manje od procenta učešća u

površinama pod suncokrtom, što je posledica nižeg prosečnog prinosa suncokreta u Regionu.

Tabela 4. Prosečna struktura obradivih površina (ha) po opštinama Potiskog regiona

Opština	Oranice	Voćnjaci	Vinogradi	Livade	Obradivo
Ukupno					
Kanjiža	26.931	665	404	1.171	29.171
Novi Kneževac	22.194	77	28	1.147	23.446
Čoka	20.537	144	251	1.559	22.491
Senta	25.229	291	124	193	25.837
Ada	19.872	144	53	15	20.084
Bečej	41.750	204	93	45	42.092
Novi Bečej	38.758	407	152	2.597	41.914
Žabalj	30.880	39	33	290	31.242
Zrenjanin	84.864	858	283	5.845	91.850
Titel	19.418	35	92	26	19.571
POTISJE	330.433	2.864	1.513	12.888	347.698
Seljačka gazdinstva					
Kanjiža	23.062	574	351	894	24.881
Novi Kneževac	12.143	73	28	293	12.537
Čoka	12.055	129	136	587	12.907
Senta	19.985	281	124	175	20.565
Ada	15.931	142	53	10	16.136
Bečej	26.854	147	93	9	26.925
Novi Bečej	26.413	293	116	513	16.663
Žabalj	22.613	39	33	45	22.730
Zrenjanin	57.475	512	283	2.895	61.165
Titel	14.173	35	92	26	14.326
POTISJE	230.704	2.225	1.309	5.447	239.685
Poljoprivredna preduzeća i zadruge					
Kanjiža	3.869	91	53	277	4.290
Novi Kneževac	10.051	4	0	854	10.909
Čoka	8.482	15	115	972	9.584
Senta	5.244	10	0	18	5.272
Ada	3.941	2	0	5	3.948
Bečej	14.896	57	0	36	14.989
Novi Bečej	12.345	114	36	2.084	14.579
Žabalj	8.267	0	0	245	8.512
Zrenjanin	27.389	346	0	2.950	30.685
Titel	5.245	0	0	0	5.245
POTISJE	99.729	639	204	7.441	108.013

Tabela 5. Kretanje proizvodnih parametara pšenice po opštinama u regionu Potisja u periodu 2000-2005. godine

Opština	Površina (ha)	Prinos (t/ha)	Proizvodnja (t)
Kanjiža	4.056	2,93	11.880
Novi Kneževac	5.290	3,01	15.934
Čoka	3.039	2,98	9.057
Senta	4.975	3,37	16.763
Ada	3.735	3,70	13.816
Bečej	8.854	4,37	38.718
Novi Bečej	7.037	3,15	22.168
Žabalj	8.293	3,84	31.847
Zrenjanin	18.926	3,64	68.850
Titel	4.788	3,29	15.767
POTISJE	68.993	3,55	244.800

Tabela 6. Kretanje proizvodnih parametara kukuruza po opštinama u regionu Potisja u periodu 2000-2005. godine

Opština	Površina (ha)	Prinos (t/ha)	Proizvodnja (t)
Kanjiža	11.288	3,61	40.726
Novi Kneževac	6.882	3,96	27.256
Čoka	5.769	3,98	22.940
Senta	8.008	4,44	35.529
Ada	9.992	4,90	48.964
Bečej	13.945	5,31	74.097
Novi Bečej	14.522	4,17	60.526
Žabalj	11.494	4,71	54.161
Zrenjanin	29.278	4,59	134.450
Titel	6.969	5,68	39.624
POTISJE	118.147	4,56	538.273

Tabela 7. Kretanje proizvodnih parametara šećerne repe po opštinama u regionu Potisja u periodu 2000-2005. godine

Opština	Površina (ha)	Prinos (t/ha)	Proizvodnja (t)
Kanjiža	454	27,3	12.413
Novi Kneževac	310	26,2	8.130
Čoka	341	24,0	8.197
Senta	1.261	34,9	44.015
Ada	272	38,2	10.402
Bečej	1.725	42,2	72.873
Novi Bečej	242	38,5	9.312
Žabalj	616	34,1	21.012
Zrenjanin	1.797	32,9	59.058
Titel	292	35,1	10.238
POTISJE	7.310	35,0	255.650

Tabela 8. Kretanje proizvodnih parametara suncokreta po opštinama u regionu Potisja u periodu 2000-2005. godine

Opština	Površina (ha)	Prinos (t/ha)	Proizvodnja (t)
Kanjiža	1.069	1,64	1.752
Novi Kneževac	2.855	1,58	4.522
Čoka	2.534	1,56	3.942
Senta	3.940	1,67	6.570
Ada	21	1,14	24
Bečej	3.813	2,17	8.265
Novi Bečej	6.443	1,65	10.632
Žabalj	1.309	2,10	2.749
Zrenjanin	11.739	1,88	22.111
Titel	1.621	2,21	3.575
POTISJE	35.344	1,81	64.142

Stočarstvo

Posmatrani period (2000-2005), po pitanju kretanja pokazatelja **u govedarstvu**, može se oceniti kao pozitivan. Osnovno stado u govedarstvu povećalo se za 1.859 grla (**Tabela 9**) i prosečno je brojalo 29.000 krava i steonih junica, što čini 27,4 % od ukupnog broja krava i steonih junica u Vojvodini. Osnovno stado raslo je po prosečnoj godišnjoj stopi od 1,30 %, što je više od proseka Vojvodine (0,70%).

Tabela 9. Kretanje broja krava i steonih junica u regionu Potisja

Opština	Godina						Prosek	Stopa promene %
	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.		
Kanjiža	4.729	4.669	4.695	4.783	4.198	4.052	4.521	-3,04
Novi Kneževac	817	732	724	720	999	927	820	2,56
Čoka	746	758	750	1.142	1.415	1.283	1.016	11,45
Senta	1.482	1.504	1.497	1.979	2.490	2.404	1.893	10,16
Ada	1.633	1.774	1.802	1.444	1.090	1.015	1.460	-9,07
Bečej	3.203	3.064	3.102	3.056	2.957	2.900	3.047	-1,97
Novi Bečej	2.851	2.792	2.754	3.454	4.959	4.426	3.539	9,20
Žabalj	1.181	1.011	1.071	1.697	1.945	1.859	1.458	9,50
Zrenjanin	9.495	10.256	9.432	8.999	9.041	8.596	9.303	-1,97
Titel	1.803	1.730	1.707	1.712	2.411	2.337	1.950	5,33
POTISJE	27.940					29.799	29.007	1,30

Promene u osnovnom stadu odrazile su se i na ukupan broj goveda (**Tabela 10**). Prosečan broj goveda iznosio je 29.000 grla godišnje i u posmatranom intervalu povećao se za 4.472 grla, odnosno rastao je po prosečnoj godišnjoj stopi od 1,68 %. I u ovom slučaju,

iste četiri opštine (Zrenjanin, Kanjiža, Bečej i Novi Bečej) učestvuju sa 65 % u ukupnom broju goveda Potiskog regiona.

Broj goveda u regionu Potisja učestvovao je sa 25 % u ukupnom broju goveda u Vojvodini.

Promene u proizvodnim pokazateljima u **svinjarstvu** nisu povoljne kao u govedarstvu (**Tabela 11**). Osnovno stado svinja (krmače i suprasne nazimice) u Regionu, smanjuje se po prosečnoj stopi od 6,6 % godišnje. Prosečan godišnji broj krmača i suprasnih nazimica, koji je u posmatranom periodu prosečno iznosio oko 35.000 grla godišnje, varirao je po godinama u zavisnosti od „cklusa svinja”, i smanjen je sa 40.800 u 2000. na 29.000 u 2005. godini. Sve opštine Regiona beležile su stope pada osnovnog stada svinja.

Smanjenje osnovnog stada svinja za gotovo 1/3 ili skoro 12.000 krmača i suprasnih nazimica, odrazilo se negativno i na ukupan broj svinja (**Tabela 12**). Ukupan broj svinja prosečno godišnje je iznosio oko 272.000 grla i smanjio se sa 313.000 grla u 2000., na oko 232.000 u 2005. godini. Smanjenje je bilo po prosečnoj stopi od 5,9 % godišnje.

Tabela 10. Kretanje broja goveda u regionu Potisja

Opština	Godina						Prosek	Stopa promene %
	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.		
Kanjiža	8.686	8.382	8.609	8.745	8.611	7.881	8.486	-9,27
Novi Kneževac	1.573	1.399	1.419	1.527	1.731	1.585	1.538	0,15
Čoka	1.653	1.557	1.617	1.992	2.633	2.628	2.013	9,72
Senta	3.613	3.471	3.592	4.571	6.116	5.601	4.494	9,12
Ada	2.819	3.339	3.669	3.167	2.335	2.038	2.895	-6,28
Bečej	7.070	6.879	6.861	6.593	6.516	6.245	6.693	-2,45
Novi Bečej	5.145	5.035	5.020	5.949	8.446	8.001	6.266	9,23
Žabalj	1.971	1.994	2.080	2.452	3.403	3.235	2.506	10,42
Zrenjanin	15.733	17.046	15.347	14.543	15.098	14.779	15.424	-1,24
Titel	3.252	3.109	3.124	3.127	3.999	3.994	3.434	4,20
POTISJE	51.515					55.987	53.749	1,68

Tabela 11. Kretanje broja krmača i suprasnih nazimica u regionu Potisja

Opština	Godina						Prosek	Stopa promene %
	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.		
Kanjiža	2.643	2.112	2.106	2.273	2.422	2.194	2.292	-3,66
Novi Kneževac	2.123	1.706	1.398	1.452	988	990	1.443	-14,15
Čoka	5.089	4.434	4.669	4.641	3.486	2.454	4.129	-13,57
Senta	5.612	4.893	5.006	4.942	4.146	4.124	4.787	-5,88
Ada	1.699	1.644	1.118	1.775	1.418	1.462	1.519	-2,96
Bečej	8.249	7.893	7.981	8.092	7.625	6.601	7.740	-4,36
Novi Bečej	2.208	1.750	1.735	1.821	2.245	2.160	1.987	-0,44
Žabalj	3.135	2.139	2.741	2.652	2.214	1.553	2.406	-13,11
Zrenjanin	7.994	7.869	6.975	6.507	6.307	5.383	6.839	-7,60
Titel	2.061	1.693	1.699	1.823	2.069	2.045	1.898	-0,16
POTISJE	40.813					28.963	35.040	-6,63

Tabela 12. Kretanje broja svinja u regionu Potisja

Opština	Godina						Prosek	Stopa promene %
	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.		
Kanjiža	18.177	15.799	13.837	15.396	19.519	17.807	16.756	-0,41
Novi Kneževac	12.947	11.130	8.534	9.070	9.085	9.086	9.975	-6,84
Čoka	39.323	34.329	32.906	29.591	27.819	18.275	30.374	-14,21
Senta	42.719	38.778	34.292	35.566	28.186	26.882	34.404	-8,85
Ada	13.935	13.236	8.197	10.641	12.223	13.091	11.887	-1,24
Bečej	84.756	86.619	84.510	77.537	74.603	63.770	78.633	-5,53
Novi Bečej	16.988	14.722	13.139	13.989	14.760	11.084	14.114	-8,19
Žabalj	15.384	11.998	10.322	12.720	14.009	13.727	13.021	-3,28
Zrenjanin	53.991	55.118	46.368	46.737	48.805	43.398	49.070	-4,27
Titel	15.110	13.384	11.831	12.599	15.126	14.603	13.776	-0,68
POTISJE	313.330					231.723	272.010	-5,86

Broj svinja u Potiskom regionu činio je 20,4 %, a broj krmača i suprasnih nazimica 19,2 % od ukupnog broja svinja, odnosno krmača i suprasnih nazimica u Vojvodini, što može biti indikator nešto boljih proizvodnih rezultata u svinjarstvu od vojvođanskog proseka.

Ovčarska proizvodnja, od svih stočarskih proizvodnji, pokazuje najbolje trendove, i to ne samo u Potiskom regionu, nego i u Vojvodini u celini. Prosečan godišnji broj priplodnih ovaca u Regionu, u posmatranom periodu iznosio je 34.800 grla. Taj broj je povećan sa 30.100 u 2000. na 47.600 grla u 2005. godini, odnosno za čak 57,9 %, ili skoro 17.500. grla (**Tabela 13**). Broj osnovnog stada ovaca rastao je po stopi od 9,6 % godišnje i indukovao je velikim povećanje brojnog stanja u poslednje dve godine posmatranog perioda. Stopa rasta osnovnog stada ovaca veća je od vojvođanskog proseka (8,37 %).

Prosečan broj ovaca u posmatranom periodu (2000-2005.) iznosio je 51.700. Broj ovaca rastao je po prosečnoj stopi od 8,5 % i povećan je za više od 1/2, sa 46.000 na početku, na 69.400 grla na kraju perioda (**Tabela 14**). Priplodna grla ovaca u Potiskom regionu čine oko

30,5 % ukupnog broja u priplodnih ovaca u Vojvodini. Udeo ukupnog broja ovaca je sličan, iznosi oko 31,1 %.

Živinarska proizvodnja u regionu Potisja, praktično pokazuje nesignifikantni pad (**Tabela 15**). Prosečan broj živine iznosio je oko 1, 15 milion komada. Broj živine pokazuje tendenciju blagog pada po prosečnoj godišnjoj stopi od -0,66 % godišnje, što je blaži pad u odnosu na Vojvodinu u celini (stopa pada -3,02 %). Broj živine smanjen je sa 1,24 miliona u 2000. na 1,2 miliona u 2005. godini. Najviše živine imala je opština

Tabela 13. Kretanje broja priplodnih ovaca u regionu Potisja

Opština	Godina						Prosek	Stopa promene %
	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.		
Kanjiža	4.349	4.124	3.817	3.868	5.794	5.664	4.603	5,43
Novi Kneževac	1.076	999	1.012	1.209	3.110	3.483	1.815	26,48
Čoka	1.732	1.714	1.625	2.038	3.489	3.375	2.329	14,27
Senta	2.164	2.133	1.977	1.627	2.719	2.822	2.240	5,45
Ada	7.069	6.741	6.675	6.990	2.728	2.777	5.497	-17,04
Bečej	2.335	2.339	2.252	2.312	6.386	6.006	3.605	20,80
Novi Bečej	5.817	5.895	5.337	5.297	7.447	6.962	6.126	3,66
Žabalj	280	683	725	702	2.967	2.788	1.358	58,35
Zrenjanin	4.306	3.717	3.032	3.317	6.969	9.843	5.197	17,98
Titel	1.015	1.010	983	1.470	4.103	3.880	2.077	30,76
POTISJE	30.143					47.600	34.847	9,57

Tabela 14. Kretanje broja ovaca u regionu Potisja

Opština	Godina						Prosek	Stopa promene %
	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.		
Kanjiža	6.763	6.230	6.973	6.918	7.642	7.385	6.985	1,78
Novi Kneževac	1.818	1.710	1.619	2.217	3.785	5.172	2.270	23,24
Čoka	3.322	3.146	3.201	3.676	4.665	4.747	3.793	7,40
Senta	3.212	3.089	2.865	3.277	3.939	4.366	3.458	6,33
Ada	9.470	9.067	9.011	9.708	4.007	4.724	7.665	-12,99
Bečej	3.945	3.842	3.662	4.239	8.273	8.629	5.432	16,95
Novi Bečej	8.774	8.500	7.801	8.569	10.906	10.084	9.106	2,82
Žabalj	626	860	868	1.236	3.972	4.236	1.961	46,58
Zrenjanin	6.536	4.932	4.528	4.762	10.360	12.466	7.264	13,78
Titel	1.579	1.480	2.474	2.579	7.047	7.563	3.787	36,79
POTISJE	46.045					69.372	51.721	8,54

Zrenjanin (36%), na šta je verovatno, uticala velika živinarska klanica i fabrika za preradu živinskog mesa «Agroživ» u opštini Žitište. Prema broj živine, prosečno učešće Potiskog regiona u Vojvodini iznosi 18 %.

Jedan od osnovnih naturalnih pokazatelja intenzivnosti poljoprivredne proizvodnje je i stepen zastupljenosti, odnosno koncentracija stoke. Koncentracija goveda za region Potisja data je u **tabeli 16**.

Broj goveda na 100 hektara obradivih površina u regionu Potisja u posmatranom periodu u proseku je iznosio 15 grla. Koncentracija goveda u Regionu je za 15,4 % veća od prosečne koncentracije goveda u Vojvodini (13 goveda na 100 ha obradive površine). Koncentracija goveda u regionu raste po prosečnoj godišnjoj stopi od 1,3%, dok u Vojvodini stagnira. Koncentracija goveda ja najveća u opštini Kanjiža, gde je 2,2 puta veća od vojvođanskog proseka. I druge opštine regiona imaju natprosečnu koncentraciju goveda u odnosu na Vojvodinu, mada ni približno kao Kanjiža. Ispod vojvođanskog proseka su samo koncentracije goveda u opštinama Čoka i Žabalj.

Tabela 15. Kretanje broja živine u regionu Potisja

Opština	Godina						Prosek	Stopa promene %
	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.		
Kanjiža	87.745	86.477	84.047	82.260	82.245	66.650	81.571	-5,35
Novi Kneževac	50.268	49.541	47.816	46.992	43.912	43.987	47.053	-2,63
Čoka	57.947	57.109	55.120	53.939	48.596	41.154	52.311	-6,62
Senta	68.974	67.977	65.610	64.205	56.282	46.663	61.619	-7,52
Ada	48.728	46.752	48.080	50.170	45.163	37.246	46.023	-5,23
Bečej	283.714	155.304	133.299	130.445	98.558	108.838	151.693	-17,44
Novi Bečej	122.564	120.793	116.586	114.090	94.527	94.500	110.510	-5,07
Žabalj	81.839	110.050	112.450	136.179	102.910	126.030	111.576	9,02
Zrenjanin	368.883	373.546	359.890	350.400	483.827	555.662	415.368	8,54
Titel	69.764	68.755	66.360	64.939	71.624	79.095	70.090	2,54
POTISJE	1240.426					1199.825	1147.814	-0,66

Tabela 16. Kretanje koncentracije goveda u regionu Potisja u periodu 2000-2005. godine (broj grla na 100 ha obradivih površina)

Opština	Godina		Prosek	Stopa promene %
	2000.	2005.		
Kanjiža	30	27	29	-2,09
Novi Kneževac	7	7	7	0
Čoka	7	12	9	11,38
Senta	15	22	18	7,96
Ada	14	10	14	-6,51
Bečej	17	15	16	-2,47
Novi Bečej	12	19	15	9,63
Žabalj	6	10	8	10,76
Zrenjanin	17	16	17	-1,21
Titel	17	20	18	3,30
POTISJE	15	16	15	1,30

Prosečan broj svinja na 100 ha oraničnih površina u posmatranom periodu u Potiskom regionu (**Tabela 17**) bio je 82 i pokazivao je negativne tendencije po prosečnoj stopi od -5,9 % godišnje, što je više od proseka Vojvodine (-4,82 %). Stepen koncentracije svinjarske proizvodnje u Regionu je praktično na nivou proseka Vojvodine (84 svinje na 100 ha oranica). Najveća koncentracija svinja je u opštinama Bečej (2,2 puta više od proseka Vojvodine), Čoka (1,8 puta) i Senta (1,7 puta). Sve opštine Regiona imaju negativne tendencije koncentracije svinja.

Tabela 17. Kretanje koncentracije svinja u regionu Potisja u periodu 2000-2005. godine (broj grla na 100 ha oraničnih površina)

Opština	Godina		Prosek	Stopa promene %
	2000.	2005.		
Kanjiža	67	66	62	-0,30
Novi Kneževac	58	41	45	-6,70
Čoka	191	89	148	-14,16
Senta	179	107	139	-9,78
Ada	70	66	60	-1,17
Bečej	203	153	188	-5,50
Novi Bečej	44	29	36	-8,00
Žabalj	50	44	42	-2,52
Zrenjanin	64	51	58	-4,44
Titel	78	75	71	-0,78
POTISJE	95	70	82	-5,92

Prosečni stepen koncentracije i ovčarske proizvodnje dat je u tabeli 18. Prosečan broj ovaca na 100 ha poljoprivrednih površina u periodu 2000-2005. godine iznosio je 13 grla, što je za 44 % više u odnosu na prosek Vojvodine (9 grla na 100 ha). U odnosu na 2000. godinu, u 2005. godini koncentracija ovaca povećana je za 55 %, odnosno sa 11 na 17 grla na 100 ha poljoprivrednih površina. U 2005. godini koncentracija ovčarstva bila veća od vojvođanskog proseka za 55 %.

Prosečan broj živine na 100 ha oraničnih površina u posmatranom periodu u Potiskom regionu dat je tabeli 19. Stepen koncentracije živinrske proizvodnje u Regionu (347) bio je niži od proseka Vojvodine (416 grla živine na 100 ha oranica) za 16,6 %. Koncentracija živine pokazuje tendenciju blagog pada (stopa -0,65), za razliku od Vojvodine, gde pokazuje tendencije blagog rasta (0,80 %).

Na osnovu navedenih pokazatelja, može se zaključiti da je stočarska proizvodnja u regionu Potisja bila zastupljenija i razvijenija u odnosu na svoje neposredno okruženje – Vojvodinu

u celini. Koncentracije ovčarstva i govedarstva su iznad, svinjarstvo je na nivou a živinarstvo ispod vojvođanskog proseka.

Prerađivačka industrija

Region Potisja obiluje velikim kapacitetima za preradu sirovina poljoprivrednog porekla. Tu se nalaze čak 3 šećerane (Senta, Žabalj, Zrenjanin), uljara (Zrenjanin), jedina sojara u Srbiji (Bečej), veći broj mlinova za žito, više fabrika za preradu povrća (Novi Kneževac, Kanjiža, Mol, Bečej, Bačko Gradište, Titel), fabrika za preradu duvana (Senta), mlekarne (Senta, Zrenjanin), klanice (Čoka, Zrenjanin).

Tabela 18. Kretanje koncentracije ovaca u regionu Potisja u periodu 2000-2005. godine (broj grla na 100 ha poljoprivrednih površina)

Opština	Godina		Prosek	Stopa promene %
	2000.	2005.		
Kanjiža	19	21	20	2,02
Novi Kneževac	7	19	8	22,10
Čoka	11	16	13	7,78
Senta	13	16	13	4,24
Ada	47	23	38	-13,32
Bečej	9	20	13	17,32
Novi Bečej	30	35	32	3,13
Žabalj	2	12	5	43,10
Zrenjanin	6	11	7	12,89
Titel	5	18	10	29,20
POTISJE	11	17	13	9,10

Tabela 19. Kretanje koncentracije živine u regionu Potisja u periodu 2000-2005. godine (broj grla na 100 ha oraničnih površina)

Opština	Godina		Prosek	Stopa promene %
	2000.	2005.		
Kanjiža	326	247	303	-5,40
Novi Kneževac	226	198	212	-2,61
Čoka	199	141	180	-6,66
Senta	273	185	244	-7,49
Ada	245	187	232	-5,26
Bečej	680	261	363	-17,43
Novi Bečej	316	244	285	-5,04
Žabalj	265	408	361	9,01
Zrenjanin	435	655	489	8,53
Titel	359	407	361	2,54
POTISJE	375	363	347	-0,65

Osim ovih velikih kapaciteta (od kojih neki nisu trenutno u funkciji) postoji u Potisju veći broj malih i srednjih preduzeća u oblasti agrobiznisa. To su MSP za preradu industrijske paprike, mini mlekare, klanice i pekare. Navedene fabrike imaju (kao i izgradnja novih kapaciteta za preradu poljoprivrednih proizvoda), i u budućnosti će imati, značajan uticaj na poljoprivrednu proizvodnju Potiskog regiona, jer je prerađivačka industrija najznačajniji zamajac razvoja primarne poljoprivredne proizvodnje. Međutim, sem prerađivačkih kapaciteta u samim opštinama Potiskog regiona, značajan uticaj na intenzivnost i strukturu primarne poljoprivredne proizvodnje imaju i kapaciteti prerađivačke industrije u neposrednom okruženju. U slučaju Potiskog regiona to su, ili u perspektivi mogu biti: prerađivački kapaciteti u Subotici, Kikindi, Bačkoj Topoli i Vrbasu.

U onim delatnostima prehrambene industrije, koji ulažu u svoju sirovinsku osnovu (mlekare, šećerane, uljare, sojara), poslednjih godina primetan je rast poljoprivredne proizvodnje, ali i stepen korišćenja kapaciteta prerade. Prehrambena industrija treba da unapredi svoju tehnologiju prerade, primeni ISO standardizaciju i unapredi kvalitet proizvodnje i proizvoda, kao i da više investira i utiče kao integrator u svoju sirovinsku osnovu. Na taj način, povećaće stepen korišćenja svojih kapaciteta, poboljšati kvalitet proizvoda, omogućiti nesmentani izvoz u zemlje EU i značajno povećati svoju efikasnost i konkurentnost na svetskom tržištu. Razvoj prehrambene industrije pozitivno će uticati i na razvoj primarne poljoprivredne proizvodnje, kao njene sirovinske osnove.

Akcioni plan realizacije razvoja agrokompleksa Potisja

- Stimulisanje i povećanje tražnje za tzv. ekološkim, odnosno zdravstveno bezbednim proizvodima, koji treba da se realizuju u turističkoj ponudi Potisja.
- Bolje korišćenje prirodnih resursa, pre svega primenom navodnjavanja, što bi podstaklo intenziviranje strukture proizvodnje, bolje korišćenje zemljišta, veću zastupljenost povrća, koje bi se moglo plasirati u ugostiteljskim kapacitetima i neposredno turistima u kampovima i u nautičkom turizmu.
- Korišćenje dela poljoprivrednih resursa za multifunkcionalni ruralni razvoj. Prvenstveno razvoj agro-eko turizama, odnosno prihvata turista na salašima i ponuda domaće, zdravstveno bezbedne hrane. Za te namene treba povećati ekološku proizvodnju poljoprivrednih proizvoda.

- Korišćenje poljoprivrednih resursa za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora (eolska energija, geo-termalna energija, korišćenje žetvenih ostataka za proizvodnju termalne i električne energije - kogeneracija) takodje će biti od značaja, jer na taj način bi se direktno uticalo na smanjene zagađivanja okoline, a i na povećanje ekonomske efikasnosti i efektivnosti poljoprivrednih proizvođača.
- Povećanje turističke ponude i broja turista različite namene (banjski turisti, nautički turisti, lovci i ribolovci, rekeativci, sportisti idrugi) pozitivno bi uticalo i na povećanje intenzivnosti i zastupljenosti stočarske proizvodnje do nivoa ekološkog optimuma koncentracije stoke,
- Stvoriti uslove za viši nivo finalizacije poljoprivrednih proizvoda u sopstvenim prerađivačkim kapacitetima (mlečne prerađevine, mesne prerađevine, prerađevine od voća i povrća) mogle bi zauzeti značajno mesto u ugostiteljskoj i turističkoj ponudi Potisja.
- Razvoj MSP u agrokompleksu vezanih za seoski turizam i ugostiteljstvo. Otvaranje smeštajnih i ugostiteljskih objekata u ruralnim krajevima (salaši). Stvaranje zanatskih radnji za proizvodnju suvenira od prirodnih materijala (seno, slama, drvo, zemlja) sa zaštitnim znakom Potisja (Tiski cvet).
- Otvaranje galerija i umetničkih radionica i kolonija sa tematikom Tise, tiskog cveta i vojvođanske ravnice.
- Otvaranje agencija za turističko informisanje, turističke vodiče i organizaciju izleta i različitih „druženja“ i sportskih aktivnosti, manifestacija i takmičenja.
- Povećanje tzv. „poljoprivredniog izvoza u zemlji“, odnosno prodaja prehrambenih proizvoda, direktno ili kroz ugostiteljske usluge stranim turistima.
- Stvaranje uslova za integraciju seljačkih gazdinstava kroz zadrugarstvo u oblasti seoskog turizma, što bi značajno povećalo njihovu efikasnost i konkurentnost u oblasti agroturizma.
- Razvoj ruralnih sredina u ekonomskom, obrazovnom i kulturnom pogledu (u čemu bi značajnu ulogu trebalo da ima poljoprivredna savetodavna služba i druge obrazovne institucije). Organizovati edukaciju zainteresovanog stanovništva u oblastima agrarnog turizma, higijene, menadžmenta, ekološke proizvodnje, prerade i čuvanja hrane, itd. U isto vreme organizovati edukativne skupove, seminare i radionice u ruralnim područjima Potisja o različitim problemima (biologija – fenomen „Tiskog cveta“, zdravstvo – značaj lekovitih voda, ribolov – pecanje na plovak, priroda – biocenoza Potisja, itd.).

- Poboljšanje ekoloških, zdravstvenih i estetskih uslova za život na selu (uređenje deponija, prečišćavanje otpadnih voda, poboljšanje društvenog standarda, uređenje infrastrukture, itd).
- Izgradnja multifunkcionalne luke na Tisi, koja bi se koristila i kao marina i zimovnik za čamce i jahte, kao i za utovar i istovar različitih tereta, pre svega poljoprivrednih proizvoda. Luka bi sa sobom „povukla“ izgradnju skladišnih kapaciteta (silosa, podnih skladišta, hladnjača). Značajno bi se povećao obim rečnog transpota, koji je najjeftiniji vid transporta. Iniciralo bi otvaranje malih i srednjih preduzeća u okviru luke (špedicija, osiguranje, trafika, prodavnica mešovite robe, kamp naselje, prodavnice svenira, umetničkih predmeta, pribora za pecanje, mamaka za pecanje, itd.). Sem za razvoj turizma (nautičkog), luka bi uticala i na razvoj rečnog saobraćaja, poljoprivrede, razvoja malih i srednjih preduzeća, trgovinu i ugostiteljstvo.

4. Izvori podataka

1. Grupa autora (2007): Strategija razvoja poljoprivrede i sela AP VOJVODINE,
Pokrjinski sekretarijat za poljoprivredu, PIV, Novi Sad
2. Knjige popisa stanovništva, Republički zavod za statistiku, Beograd
3. Opštine u Srbiji, Republički zavod za statistiku, Beograd

DEVELOPMENT OF AGRIBUSINESS IN TISA RIVER REGION

by

Nebojsa Novkovic, professor

University of Novi Sad, Faculty of Agriculture, Serbia

nesann@polj.uns.ac.rs

RESUME

Tisa River Region is a fond of good natural conditions for agricultural production, and agribusiness (good quality of soil, good climate, fond of water resources, etc.). This Region has solid developed food industry (mills, bakery industry, sugar factory, oil factory, soya industry, factory for vegetable processing, and etc.).

Region is consist of ten communities: Kanjiža, Novi Kneževac, Čoka, Senta, Ada, Bečej, Novi Bečej, Žabalj, Zrenjanin, and Titel.

Tisa River Region is rural region. From total agricultural area, 82 % are plugged land, and 13,8 % of total population is agricultural population. Agricultural production is extensive, in a way of production structure, and in yields. In cultivated land is a high participation of plugged land, while, participation of orchards and fruits are very low. In a structure of plugged land, domination have cereals, while, industrial crops, vegetables, and forage is present in very small percent. Yields of basic plants are under the Vojvodina's, and very far from European average. The similar situation is in animal production.

Using of water resources for irrigation is in very small percent. On that way, exploiting of agricultural land is limited to one harvest by year. Small farms, and their disorganization, have a negative influence on agricultural and agribusiness efficiency and competitiveness.

Agricultural and agribusiness development of the Tisa River Region should be focus on creating of condition for better using of natural conditions (water resources, on the first place). That will start intensification of agricultural production (increasing of industrial plant, vegetables and seed production), better using of land, and development of animal production.

Except of intensification of so called „conventional“ agriculture and food processing industry, there are, also, needs for the multifunctional development. Multifunctional development of agriculture (of rural region) means, using agricultural resources, not only for agricultural production, but, also for other purposes, which can provide fast economy grow. That means, using agricultural resources for energy production, organic food production, and in services, rural tourism, health tourism, fishing, hunting, etc.

Creating good conditions for development Small and Medium Enterprises (S.M.E.) in agribusiness, means significant increasing agricultural production and trade, economics effects, employment, and competitiveness of Tisa River Region.